

Szelke László:

KATONÁK, KÉMEK, KALANDOROK

Az SOE és a 2. vkf. osztály a második világháborúban (1940–1942)

ÖSSZEFOGLALÓ: Arthur Conan Doyle híres magán-detektívjéhez, Sherlock Holmeshoz hasonlóan a brit titkosszolgálati szerv, az SOE (Special Operations Executive) központi irodája is a Baker Street 64. szám alatt működött. Az SOE 1940-ben jött létre. Feladata elsősorban a Nagy-Britanniával ellenséges csoportok támogatása, a németek által megszállt országokban az ellenállás megszervezése, illetve koordinálása, a partizánmozgalmak és ellenzéki (a német hadsereg és hadipar elleni) szabotázsakciók tervezése és végrehajtása, valamint a németellenes, illetve angolbarát propaganda terjesztése volt.¹

KULCSSZAVAK: katonák, kémek, kalandorok, második világháború

A második világháború idején Nagy-Britannia a kontinens többi országához hasonlóan Magyarországon is igyekezett létrehozni egy jól működő, hírszerzésre, propagandatevékenységre és akár konkrét szabotázsakciók kivitelezésére is alkalmas hírszerző hálózatot. Az SOE, amely főként angol nagyvállalatok tisztségviselőiből és baloldali „rózsaszín értelmiségiekből”, „budoár bolsevikokból” szerveződött, a magyarországi hálózat kiépítésével Basil Davidson újságírót, a Reuters hírügynökség budapesti tudósítóját bízta meg.

Davidson Budapestre való érkezése után azonnal felvette a kapcsolatot Edward Howe újságíróval, aki évek óta a *The Times* magyarországi tudósítója, a háború kitörése óta pedig szintén az SOE embere volt. Davidson – Howe révén és tudósítói munkájának köszönhetően – rövidesen megismerkedett a magyarországi viszonyokkal, a magyar politikai és szellemi élet legfontosabb képviselőivel, valamint igyekezett felkutatni a titkosszolgálati munkájához elengedhetetlenül szükséges leendő magyar munkatársait is.

Először Ullein-Reviczky Antallal, a Külügyminisztérium sajtófőnökével „barátkozott össze”, Teleki Pál miniszterelnökhöz pedig Sztankovits Viktor ügyvéd-újságíróon keresztül volt jól használható kapcsolata. Davidson tisztelgő és ismerkedő látogatást tett a rendszer legális ellenzéki vezetőinél: a legitimista Sigray Antalnál, a kisgazda Eckhardt Tibornál, a szabadságpárti Rassay Károlynál, a szociáldemokrata Peyer Károlynál és a Horthy kormányzóra mindvégig befolyással bíró egykori miniszterelnöknél, Bethlen Istvánnál.

De németellenes, antináci vagy antifasiszta alapon ugyanúgy kapcsolatot keresett a rendszerkritikus értelmiségiekkel vagy a falukutatóknak nevezett népi írókkal is. Ahogy Ignotus írja: „*Budapesten annak idején Davidson egy politikailag tarka hírszerző és hír-*

¹ John Grosvenor Beevor: *SOE Recollections and Reflections, 1940–1945*. Bodley Head, London, 1981.; William James Millar Mackenzie: *The Secret History of SOE: Special Operations Executive, 1940–1945*. St. Ermin's Press, London, 2000, 501–506.; Michael Richard Daniel Foot: *SOE: The Special Operations Executive 1940–1946*. Random House, London, 1999, 284–287.; Francis Shelton: *Különleges küldetéseim. Ügynök csellóval a II. világháborúban*. Scolar Kiadó, Budapest, 2010, 284–285.; Deák István: *Európa próbatétele. Együttműködés, ellenállás és megtorlás a második világháború alatt*. Argumentum Kiadó, Budapest, 2015, 131–132.

terjesztő magyar kört toborzott össze, melynek szálai legitimistáktól és »nempolitizáló« angolbarátoktól szociáldemokratáig, a falukutatók »forradalmi« szárnyáig, s állítólag a földalatti kommunista sejtekig terjedtek.»²

Ujszászy Istvánnak, a hírszerzéssel és kémelhárítással is foglalkozó Magyar Királyi Honvéd Vezérkar 2. Osztály vezetőjének vallomása megerősíti és jól kiegészíti az Ignotus által írottakat: „*A brit hírszerzés Magyarországon főleg társadalmi, politikai, kereskedelmi úton dolgozott, de voltak rendszeresen díjazott ügynökei is. Társadalmi úton érintkezett keresett az arisztokráciával, anglofil elemekkel, a sznobságukról ismert zsidó nagyiparosokkal, bankárokkal. Összeköttetést tartott a közép- és mérsékelt baloldali politikussal, továbbá az Angliával üzleti viszonyban álló kereskedőkkel, sportemberekkel. [...] Támogatták a hírszerzést a Magyarországon tartózkodó angol turisták, azok társadalmi kapcsolatai.*”³

Davidson, Sztankovits Viktor segítségével megalapította a Brita Nova hírügynökséget, amely a *Külföldi Hírek* című, Budapesten megjelenő sajtóorgánum kiadója volt (főszerkesztője szintén Sztankovits lett). A *Külföldi Hírek* javarészt németellenes és kivétel nélkül angolbarát cikkeire előszeretettel, rendszeresen és nagy terjedelemben hivatkoztak a magyar sajtó ellenzéki lapjai. A legális propaganda mellett Davidson illegális röpcédulákat is, aki készített és terjesztett, amelyeket Pálóczi-Horváth György újságíró és Békeffi László, a kor híres konferansziéja fogalmazott meg számára.⁴ A Brita Nova ezenkívül hírszerzéssel is foglalkozott: Pálóczi-Horváth például rendszeresen továbbított politikai, gazdasági és katonai jellegű információkat Davidson és az angol nagykövetség számára.⁵

Davidson megbízható emberei közé tartozott a kiscgazda Auer Pál jogász is; az SOE első hivatalosan és formálisan beszervezett embere lett Magyarországon. Ügynöki irodája egyben fedőszervként is működött: Davidson több emberével is rajta keresztül érintkezett, ő intézte a Brita Nova jogi természetű ügyeit. Ő volt Davidson pénztárosa is, ugyanis az irodáján keresztül történt az SOE magyarországi hálózatának finanszírozása. Auer képviselte a szintén fedőszervként működő A. B. C. export-import külkereskedelmi vállalat érdekeit – ez ügyben többször járt Belgrádban, és mindig találkozott egy bizonyos Hauser angol őrnaggyal, aki titkosszolgálati vonalon Davidson felsőbb kapcsolata volt.⁶

A magyar katonai hírszerzést és kémelhárítást végző 2. vkf. osztály⁷ tudomásával és Teleki Pál jóváhagyásával Budapesten tevékenykedő Davidson bízott a magyar miniszterelnök semlegességre törekvő politikájában, így komolyabb politikai szervezésre sem került sor. Teleki váratlan öngyilkossága után azonban Davidson és legszűkebb stábjá elhagyta az országot.⁸

Pálóczi-Horváth György követte Davidsont a semleges Törökországba. Isztambulban is együtt dolgoztak, s Pálóczit magyar ügyekben egyre nagyobb hatáskörrel ruházták fel. Visszaemlékezése szerint a magyarországi SOE-munka jól elhatárolható korszakokra ta-

² Ignotus Pál: Az angol titkos hírszerző szolgálatról. Hadtörténelmi Levéltár, Tanulmánygyűjtemény 3332., és Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára 3. 2. 4. K-1629.

³ Haraszti György (szerk.): Vallomások a holtak házából. Ujszászy István vezérőrnagynak, a 2. vkf. osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Budapest, 2007, 555. (Továbbiakban: Ujszászy.)

⁴ ÁBTL 3. 1. 5. O-9244, ÁBTL 3. 2. 5. O-8-028; ÁBTL 3. 1. 5. O-9244; HL Tanulmánygyűjtemény 3332.

⁵ ÁBTL 2. 1. I/51-a

⁶ ÁBTL 3. 2. 4. K-1432

⁷ Szakály Sándor: A 2. vkf. osztály. Tanulmányok a magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás történetéből, 1918–1945. Magyar Napló–Veritas, Budapest, 2015, 11–30.

⁸ ÁBTL 2. 1. I/55

golódott: „Az első korszakban, 1941 szeptemberétől 1941. december 11-ig, vagyis Davidson Istanbulba érkezésétől az angol–magyar hadüzenetig és az angol követség Budapestről való eltávozásáig, előkészület folyt. Davidson megkezdte az istanbuli magyar hálózat kiépítését, s megkísérelte – nyilván a Budapesten tartózkodó angol követség útján – a kapcsolatok kiépítését. Ez azonban 1941. december 11-ig nem járt sikerrel, mert a követség Magyarországról való eltávozása után került sor a második korszakra, amely 1942. április végéig tartott, s amely időszak alatt Davidson titkos futárokkal kísérletezett, akik tudtommal egytől-egyig lebuktak. 1942 áprilisától 1943 februárjáig »altatták« Istanbult, vagyis onnan nem végeztek bedolgozási munkát, minthogy a magyar és a német elhárító szervek figyelme igen erősen ráirányítódott az onnan eredő offenzív munkára. A harmadik korszak a Kállay-féle megadás előkészítő időszaka volt, ezt követte 1943. szept. 9-től 1944. márc. 19-ig a Kállay-kormányral való konspiratív kapcsolat korszaka, amely alatt mindennemű bedolgozás szünetelt. 1944. márc. 19-től az SOE istanbuli kirendeltségének 1944 végén történt felszámolásáig újra kapcsolatokat próbáltak felvenni egy német-ellenes fordulat vagy utolsó pillanatban végrehajtandó kiugrás végrehajtására alkalmasnak látszó elemekkel.”⁹

Davidson egyértelműen kudarcot vallott az európai kontinens többi országában „szokásos” SOE-feladat végrehajtásában: nem tudta támogatni egy kormányképes ellenzéki szövetség vagy egy Londonba távozó emigráns kormány létrehozását. A sikertelenséghez az is hozzájárult, hogy nem voltunk németek által megszállt ország, sőt sokáig még hadviselő fél sem.

Ha Davidsonék távozása, vagy az angol hadüzenet után az országban maradt volna egy megszervezett, kiképzett és kipróbált, jól működő hálózat, akkor a későbbiekben nem kellett volna a már török földről küldött titkos futárokkal kísérletezni. Az isztambuli magyar hálózat kiépítése azonban sikerrel járt. Pálóczi visszaemlékezése szerint az SOE-nak dolgozott, illetve a szervezettől kisebb-nagyobb megbízásokat fogadott el dr. Péterffy Tibor egyetemi tanár; dr. Pothoroczky György külkereskedelmi megbízott; dr. Schwartz egyetemi tanár; dr. Erdélyi György, a Chinoin gyár vezérképviselője; Léderer Sándor, az Orion gyár vezérképviselője; Grün Zsigmond bördízműves; dr. Váli Ferenc egyetemi tanár és Stössel Nándor újságíró. Az SOE-val kapcsolatban állt továbbá Ujváry Dezső főkonzul, Pósfay László követségi titkár, dr. Csiky Ferenc kereskedelmi attasé és Frey András újságíró.

Ujzászy Istvánnak az ÁVH fogságában írott feljegyzései szerint a sztambuli angol hírszerző kirendeltséggel a következő személyek tartották a kapcsolatot: Frey András újságíró; Hegedüs Gyula újságíró; Miske-Gerstenberger Jenőné (Mary), a sztambuli magyar főkonzulátus munkatársának angol származású felesége; Kovács Imre parasztíró; Acsay László építészmérnök; dr. Ujváry Dezső sztambuli magyar főkonzul; Pálóczi-Horváth György újságíró; Cserépfalvi Imre könyvkiadó, ifj. Bethlen István gróf, követségi titkár; Barankovics István szerkesztő, újságíró; ifj. Wilhelm Károly; dr. Szent-Györgyi Albert szegedi egyetemi tanár; Kóródy Tibor országgyűlési képviselő; Andrássy Mihály gróf, szigetvári földbirtokos; Hartmann József szabadkai nagyiparos és Békeffi László konferanszié.¹⁰

⁹ ÁBTL 3. 1. 5. O-9244

¹⁰ Ujzászy: i. m. 558–559. Ujzászy visszaemlékezése szerint a genfi angol hírszerző kirendeltséggel többek között Hagenmacher Harry GYOSZ-elnök, Dreher Ottó, Kornfeld Móric, Vida Jenő, Weiss Alfonz, Chorin Ferenc nagyiparosok, Bede István követségi tanácsos, Rassay Károly középbaloldali politikus, gróf Dessewffy Gyuláné, valamint Varga Béla, Sulyok Dezső, Gordon Ferenc, Jékely Ferenc és Hegyemegi Kiss Pál kisgazdapárti politikusok álltak kapcsolatban. A stockholmi angol hírszerzés kapcsolatot tartott Raoul Wallenberg svéd követségi titkárral, Márai Sándor íróval, Gellért Andor újságíróval, Ullein-Reviczky Antal stockholmi magyar követtel, Nemeshegyi Tibor stockholmi magyar főkonzullal és Böhm Vilmos követségi titkárral.

Dr. Váli Ferenc egyetemi tanár a Magyar Revíziós Ligán keresztül került kapcsolatba a brit titkosszolgálattal, amelyhez Teleki Pál közvetlen megbízásából az akkor a Miniszterelnökségen belül szerveződő ügynevezett „tájékoztatói ügyosztályon” keresztül jutott el. Az osztály feladata a nyugati kormányzatok titkos diplomáciai csatornákon történő tájékoztatása volt a magyar kormány németbarát politikájának látszólagosságáról, illetve kényszerűségéről. Minderről 1951-ben történt kihallgatása során részletesen beszámolt.

Carlile Macartney, a Teleki politikáját a BBC-ben támogató angol történész szerint: „Teleki valójában jelentős erőfeszítéseket tett, hogy titkos eszközökkel ellensúlyozza hivatalos politikája ilyen és egyéb vonatkozású következményeit. A miniszterelnökségen egy külön szolgálatot hozott létre, amely névlegesen (általánosan elfogadott vonalon) a nemzet »szellemi nevelésével« foglalkozott, de valójában fedőszerve volt egy titkos »nemzetpolitikai szolgálatnak«, amelynek Teleki igazi politikájának a terjesztése volt a célja. Ez részben egy titkos nyomdán keresztül működött, amelyet olyan titkosan irányítottak, hogy nemcsak a szerkesztői munkát (aminek irányelveit általában személyesen Teleki adta meg), hanem még a szedést, csomagolást, postázást, sőt az iroda takarítását is csak magasabb beosztású és kipróbált hűségű emberek végezheték. A sajtótermékeket a feltűnés elkerülése végett egyszerre csak kis mennyiségben postázták, a postai bélyegzőket hasonló módon vásárolták meg (mivel a posták szabad használatának kormányprivilegiuma nem volt kihasználható). Ilyen módon röpiratokat, pamfleteket és egy hírmagyarító folyóiratot terjesztettek, amely bel- és külpolitikai helyzetelemzéseket, az elkövetkezendő belpolitikai fejleményekről (Teleki által rendelkezésre bocsátott) előrejelzéseket és Németország és hívei tevékenységével kapcsolatos leleplezéseket tartalmaztak, alkalmilag igen ötletes propagandafogásokkal. Gyakran ugyanazt az anyagot több, egymástól különböző formában is kiadták, a címzettek különféle társadalmi csoportjai szellemi színvonalához és különleges érdeklődési köréhez alkalmazva. A szolgálat szorosan együttműködött az egyházakkal (Serédi bíboros, Apogyőri püspök, valamint a katolikus egyház és a protestáns egyházak néhány más vezető személyisége volt beavatva). Különleges felhívást intéztek a nagy egyházi szervezetekhez (mint amilyenek a katolikus és protestáns paraszt- és munkásegysületek). A szolgálat helyi megbízottak hálózatával rendelkezett, akik közül sokan a klérushoz tartoztak vagy olyan személyek voltak, akik az említett szervezetekkel összeköttetésben álltak. Többek között ilyen volt Mgr. Varga Béla, a Kisgazdapárt alelnöke, Kovács Béla, a Kisgazdapárt háború utáni főtitkára (akit az oroszok elraboltak), és Mgr. Pehm József, a későbbi Mindszenty bíboros. Ezek nemcsak a központból származó irodalom szétoztásában működtek közre, hanem hírszerzési munkát is végeztek, és néhányukat nemcsak német és nyilaskeresztes tevékenység felderítésével bízták meg, hanem azzal is, hogy számoljanak be a helyi közigazgatási tisztségviselők viselkedéséről, különösen az olyan esetekről, amikor nemzetiségi területeken nem követik lelkiismeretesen a kormány nemzetiségi politikáját.”¹¹ Teleki Pál miniszterelnök számára tehát a Miniszterelnökségen is rendelkezésre állt egy apparátus, amely a németek hatalmi törekvéseinek semlegesítését és az ország függetlenségének megőrzését támogatta.¹² Ennek a vezetője Szent-Iványi Domokos diplomata volt.¹³ Szent-Iványi később a Magyar Függetlenségi Mozgalomban és a Kiugrási Irodában tevékenykedett, és vált a németellenes magyar ellenállás kiemelkedő alakjává.

¹¹ Carlile Aylmer Macartney: Október tizenötödike. A modern Magyarország története, 1929–1945. I. Gede, Budapest, 2006, 456–457.

¹² Zeidler Miklós: A Magyar Revíziós Liga. Századok, 1997/2., 303–352.

¹³ Szent-Iványi Domokos emlékirata. Magyar Országos Levéltár, K 63, 473, 75/a.

Az 1927. július 27-én alakult Magyar Revíziós Liga¹⁴ az 1930-as évek közepétől a budapesti Gresham-palotában, Herczeg Ferenc író elnöklete alatt működött, s célja a revízió belföldi és külföldi népszerűsítésén túl a német hatalmai törekvésekkel szembeni szellemi önvédelem, majd a különbéke-tárgyalások titkos diplomáciai előkészítése volt. Az angolszász hatalmakkal a Kállay-kormány például a Revíziós Liga titkári hálózatán keresztül kezdte meg a „béketagozásokat”. A liga a legjobb embereit igyekezett küldeni a semleges európai országokba, amely a legjobb lehetőségeket nyújtotta a kapcsolatok felvételére és a hírszerzésre. Így került Gellért Andor Stockholmba, Honti Ferenc Genfbe, Tamás András pedig Lisszabonba.¹⁵

Váli 1942 őszén, a Belvárosi Kávéházban, egy Bajcsy-Zsilinszky Endrével folytatott beszélgetést követően találkozott Ullein-Reviczky Antal külügyi sajtófőnökkel, aki Fall Endréhez, a Revíziós Liga egyik vezetőjéhez irányította. Törökországba kellett utaznia. Az utazás teljes körű technikai előkészítését (a szükséges papírok és engedélyek beszerzését, megfelelő „fedősztori” kidolgozását) Fall Endre vállalta magára. Váli 1943 februárjában, az utazása előtt közvetlenül még egyszer találkozott Fall Endrével, majd Ullein-Reviczkyval. Ullein-Reviczky ekkor közölte vele, hogy feladata az angolszász körök tájékoztatása lesz: eszerint Magyarország a nyugati szövetségesekkel szemben nem tekinti magát hadviselő félnek, és kész bármikor tárgyalásokat folytatni az országnak a nyugati szövetségesek által történő megszállásáról. Ullein-Reviczky külön felhívta Váli figyelmét a várható provokációkra, valamint arra, hogy a kapcsolattartásra kizárólag a diplomáciai postát veheti igénybe.

Váli Törökországba érkezve jelentkezett az angol nagykövetségen, majd Pálóczi-Horváthnál, s ezután mint a Kállay-kormány titkos, de hivatalos megbízottja tevékenykedett Isztambulban. Az angoloktól kapott feladata értelmében rendszeresen jelentést tett az isztambuli magyar kolóniában látottakról és hallottakról, illetve ugyanitt az angol politikának megfelelő propagandát folytatott.

A német megszállással Váli feladatának hivatalos jellege természetesen megszűnt. Egy ízben Ankarába utazott a Lakatos-kormánnyal történő kapcsolatfelvétel ügyében, de 1946 nyaráig, hazatéréséig, a török fővárosban maradt, és továbbra is az angoloknak dolgozott. Olyannyira, hogy hazatérését az angolok a szovjet követségen keresztül intézték, így minden bizonnyal jobb fedést biztosítottak a számára. Ezek után nem meglepő, hogy a Pénzügyminisztériumban angol és amerikai ügyekkel foglalkozhatott, és hozzáférhetett a Jóvátételi Hivatal angol és amerikai érdekeltségeiről és vagyonokról készült, szigorúan bizalmas anyagaihoz. A magyar kormánnyal folytatott jóvátételi tárgyalásokon így az angolszász hatalmak Váli révén már előre ismerhették a magyar adatokat és álláspontot.¹⁶

Davidson szerette volna sikerrel befejezni félbehagyott budapesti munkáját, a magyarországi kapcsolatok kiépítését, ezért leveleket fogalmaztatott és fordíttatott le Pálóczi-Horváth-

¹⁴ Zeidler: i. m. 331. Ujszászy is többször említi a Magyar Revíziós Ligát. Emlékezete szerint a VKF 2 szorosan együttműködött vele, közösen tartottak külföldön hírszerző ügynököket. Az intézmény vezetői és levelezői (Bajowsky Lajos – Nagyszombat, Pozsony, gróf Esterházy János – Pozsony, gróf Csáky Mihály – Kelet-Szlovákia, Veller Mátyás – Berlin, Vajta Ferenc – Berlin, Bajowszky József – Washington, New York, Hevesi Pál – Párizs, Póka-Pivny Béla – London, Divéky Adorján – Varsó, Mészáros Gyula – Ankara, Kaukázus felől Baku, Gellért Andor – Stockholm, Mészáros István – Helsinki, Moszkva) erősen az angolszász barátság felé hajlottak. Ujszászy: i. m. 335., 521., 560. A Revíziós Ligának később a „béketagyalások” előkészítésében is kiemelt szerep jutott: a nem hivatalos diplomáciai kapcsolatok felvételével ez a – Teleki által válogatott és jól kiépített – titkári hálózat kezdte meg a tapogatózásokat a nyugati szövetségesek felé. Uo. 278.

¹⁵ Zeidler: i. m. 331.

¹⁶ ÁBTL 3. 1. 9. V-85139.

tal, amelyeket a futárokkal kellett volna eljuttatniuk Cserépfalvi Imréhez, Kovács Imréhez, Bálint Györgyhöz, Kertész Róberthez, Barankovics Istvánhoz és Szakasits Árpádhoz. Davidson Törökországból folyamatosan keresett megbízható embereket a magyarországi futárszolgálatra. A veszélyes feladatra végül Visnovitz Jenőné, Lutfi Tozan és Miske-Gerstenberger Jenőné vállalkozott.

A Pálóczi által aláírt, s Cserépfalvinak, Bálint Györgynek és Kovács Imrének címzett első levélben az SOE általános feladatainak megfelelően egy puccs előkészítését, illegális újságok kiadását, röpcédulakampányokat, ipari szabotázst, a magyarországi helyzet forradalmasítását javasolta és kérte: *„A magyar népnek mindent el kell követnie, hogy bizonyítsa a nagyvilág előtt, hogy nem Hitler cinkosa: hogy ebbe a háborúba őt a kiszípolozó, elnyomásban tartó uralkodó osztály kényszerítette bele. A környező európai népek minden módon bizonyítják, hogy gyűlölik a hitleri elnyomást. A magyar nép – ha nem akar új Trianont – jól teszi, ha sürgősen bizonyítékát adja hasonló állásfoglalásnak.”*¹⁷

Az első és a második levélben is szó esik arról a százezer pengőről, amit Cserépfalvinak küldött, valamint arról az angol nyelvű propaganda-rádióadásról (Magyar Nép Rádióállomása), amit Pálóczi vezetett. Szintén mindkét levélben hangsúlyosan szerepel, hogy az SOE-direktíváknak megfelelően Pálóczi szeretne ellenzéki politikusokat vagy neves közéleti embereket emigrálásra bírni, és a világszerte ismert és elismert Bartók Béla vezetésével, több emigráns politikus, így Eckhardt, Vámbéry Rusztem és Károlyi Mihály támogatásával, valamint az esetleg emigráló Rassay Károly és Szakasits Árpád részvételével egy „szabad magyar mozgalmat” vagy „ellenkormányt” alakítani. Később más, de nagyon hasonló kombinációban felmerült a szintén világhírű Szent-Györgyi Albert emigrálásának a lehetősége is: *„Ha valaki a mi köreinkben meg tudná közelíteni Szentgyörgyi professzort, meg kellene tenni. Hajlandó-e kijönni és a független magyar mozgalmat vezetni és irányítani? Csécsi Imre nem tud kijönni? Vagy egy más szocialista vezető? A magyar politikai emigráció úgy Angliában, mint Amerikában: egymással veszekszik. Eckhardt októberben még arról írt, hogy »ő a magyar kormány külföldi, alkotmányos ellenzéke«. Jellemző, hogy az angoloknak Vámbéry személye és csoportja sokkal rokonszenvesebb, mint az Eckhardté. Hivatalos támogatást azonban egyik csoport sem kap, és – érzésem szerint – nemzeti bizottságként, vagy pláne ellenkormányként a jövőben sem fogják egyiket sem elismerni. Más volna a helyzet, ha mostanában kijönné néhány komoly politikus. Mondjuk a Rassay, egy-két szocialista és még egy-két jó név.”*¹⁸

A levelek tartalma összhangban állt a brit külügyminiszter, Anthony Eden által megfogalmazott állásponttal, amely szerint nincs egyetlen komolyan vehető emigráns szervezet sem, amely akár Magyarországon, akár az emigrációban döntő befolyással rendelkezne. Így az angolok sem Eckhardtot, sem Károlyit, sem Jászit, sem Vámbéryt, sem Zsilinszky Antal csoportját nem ismerték el hivatalosan, amely egyébként is, minden bizonnyal nem kevés komplikációt okozott volna a kiemelten támogatott cseh emigrációval, vagy akár a Szovjetunióval ápol politikában.¹⁹

¹⁷ Cserépfalvi Imre: Egy könyvkiadó feljegyzései. Gondolat Kiadó, Budapest, 1982, 384.

¹⁸ Levél Isztambulból. Pálóczi Horváth György levele a magyar ellenálláshoz. Kritika, 1980/12., 11–12.

¹⁹ Juhász Gyula: Magyarország nemzetközi helyzete és a magyar szellemi élet, 1938–1944. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987, 37–38. Már az 1941 áprilisában kimondott diplomáciai kapcsolatok megszakítása után, de még az 1941 decemberében megküldött hadüzenet átadása előtt a britek négy pontban határozták meg a Magyarországgal kapcsolatos politikájuk lényegét. 1. Csökkenteni a Németország érdekében tett aktív magyar katonai erőfeszítéseket. 2. Csökkenteni a Németországba irányuló élelmiszer-, nyersanyag- stb. szállításokat.

Davidson már 1941 tavaszán, jugoszláv területen, útban Törökország felé panaszkodott Pálóczi-Horváthnak, hogy rajta kívül több embernek is felkínálta az angol útlevelet – például Rassay Károlynak, Békeffi Lászlónak, Stark Jánosnak, Szakasits Árpádnak, Gratz Gusztávnak –, de kivétel nélkül elutasították az ajánlatot.²⁰ Ennek magyarázata az is lehet, hogy a hazai közéletet a magyar 2. hadsereg pusztulásáig nem hatotta át a háborús pszichózis, és a német megszállásig – vagy talán egészen a nyilas puccsig – nem tapasztalhatta meg a háború összes borzalmát. Azt is fontos megállapítanunk, hogy a magyarországi legális és illegális ellenzék a békekötést és a háborúból való kilépést a kormányzattól és a kormányzótól várta, és ennek megfelelően fogalmazta meg saját taktikáját és stratégiáját.

A leveleknek a címzettekhez való eljuttatása korántsem volt zökkenőmentes, és nagyon komoly bonyodalmakat okozott. Javarészüik sohasem jutott el a hozzájuk, hiszen a 2. vkf. osztály ismerte a futárok személyét és magyar földre lépésük pontos időpontját.²¹ Markos György, a hírhedt „vándorló fegyház” tagja, aki Kovács Imréhez hasonlóan szintén a Cserépfalvi Kiadónál jelentette meg könyvét a Szovjetunióról, visszaemlékezéseiben felveti annak a lehetőségét is, hogy az akció provokációs célból lehetett olyannyira ostobán megtervezve, hogy Davidson mindhárom futárát őrizetbe vehették.²² 1942 januárjában Visnovitz Jenőné Isztambulból hazatérve már nyomozók várták a Déli pályaudvaron, 1942 márciusában Lutfi Tozant provokációra gyanakodva maga Cserépfalvi Imre könyvkiadó, míg 1942 júniusában Miskénét Bethlen András főszerkesztő jelentette fel.

A futárok lebukásában a sorozatos konspirációs hibák mellett fontos szerepet játszott egy a 2. vkf. osztálynak dolgozó titkos ügynök is, Starosolszky Aranka.²³ Cserépfalvi Imre először 1941 tavaszán találkozott vele a Váci utcai könyvüzletben.²⁴ A fiatal és csinos hölgy írónőként mutatkozott be, és publikálási lehetőség céljából kereste fel a kiadót. Dicsérte az általuk megjelentetett könyveket, és készülő kéziratának keresett méltó helyet. Cserépfalvinak gyanús volt a hölgy. Később egy baráti „füles” alapján kiderült Starosolszky „valódi” foglalkozása, így a következő alkalommal már a kiadó lektoraként tevékenykedő Kovács Imre találkozott vele. Kovács Imre is végighallgatta a hölgy „meséjét”, majd kissé pikírtan

¹⁹ (folyt.) 3. Meg a német hadsereg átvonulását Magyarországon. 4. Magyarország német megszállását kiprovokálni, ezáltal gyengíteni a fronton harcoló német haderőt. Juhász: i. m. 39. Az 1943. szeptemberi angol–magyar különbéke előkészítése során a brit vezérkar a brit kormánynak írott feljegyzésében a következő álláspontot képviselte: „A mi szempontunkból egy német invázió Magyarország ellen nagyon jól szolgálná érdekeinket. Az alatt a két-három hónap alatt, ami szükséges lenne ahhoz, hogy Németország összeszedje a nélkülözhetetlen erőket, felülkerekedjen az ellenálláson és befejezze az ország megszállását, Németország nem kaphatna segítséget Magyarországtól és csak keveset Romániától. Ez alatt az idő alatt rá lehetne kényszeríteni, hogy erőit a Balkánon tartsa. Még azután is, hogy Magyarországon a rend helyreállna, a németek helyzete sokkal rosszabb lenne, mint most. Azonfelül a német erők eltérítése Magyarország lerohanására és megszállására másutt a német pozíciók veszélyes gyengüléséhez vezethetne.” Juhász: i. m. 52. Mindezek ismeretében, és különösen Borhi László új kutatásainak köszönhetően ma már látható, hogy a magyar béketapogatások és béketárgyalások, valamint a balkáni front megnyitásának a terve propagandacélokat szolgált. Valószínűsíthető, hogy Hitler a hazánk területére bedobott angol és amerikai ejtőernyősöket egy Magyarország átállását és a balkáni front megnyitását előkészítő akcióként értelmezte, és végül ezért döntött Magyarország megszállása mellett az angolszászoknak oly kedvező időpontban, a normandiai második front megnyitása előtt néhány hónappal. Juhász: i. m. 53–54. és Borhi László: Nagyhatalmi érdekek hálójában. Az Egyesült Államok és Magyarország kapcsolata a második világháborútól a rendszerváltásig. MTA BTK TTI – Osiris Kiadó, Budapest, 2015.

²⁰ ÁBTL 3. 2. 4. K-1629.

²¹ ÁBTL 3. 1. 5. O-9244. és ÁBTL 3. 2. 5. O-8-028.

²² Markos György: Vándorló fegyház. Magvető Kiadó, Budapest, 1971, 309–310.

²³ Ujszászy: i. m. 345., 502., 510., 550., 552., 554.

²⁴ Cserépfalvi (1982): i. m. 254.

visszautasította. Ám rá is mély benyomást gyakorolt a hölgy szépsége, így biztos volt abban, hogy hamarosan valakit sikerrel hálóz majd be a csinos provokátor.²⁵ Nem kellett csalódnia: „Pár hónap múlva Kovács Imre elmondta, hogy a Hangli Kioszkban találkozott a rendkívül közkedvelt Békeffi László kabaréművésszel, akit úgy ismertek városszerte, mint az ellenállási mozgalom élharcosát. Békeffi igen bizalmasan közölte vele, hogy különös szerencse révén megnyílt a lehetősége arra, hogy újra kapcsolatba léphessen az angol titkosszolgálattal. A közeli napokban fog kiutazni egy igen művelt, tökéletesen megbízható barátnője, akinek nagyon jó összeköttetései vannak diplomáciai körökben, s módjában volna kijuttatni és behozni olyan anyagokat, amelyek egy komoly szellemi szabotázs megszervezéséhez szükségesek. Kérte Imrét, hogy készítsen el egy tervezetet a mozgalom beindítására, és sorolja fel, hogy mivel segíthetik külföldről a szervezkedést. Imre félig tréfásan érdeklődött a »barátnő« iránt: fiatal? csinos? jó svádájú? Majd Békeffi dicsérető válaszai után azt kérdezte: »Nem Starosolszky Aranka ez a bizonyos futárjelölt?« Békeffi megdöbbenve kérdezte: honnan ismeri a barátnőjét? Imre kitért az egyenes válasz elől, inkább arra törekedett, hogy lebeszélje Békeffit erről a veszélyes kapcsolatról. Közölte vele, hogy meggyőződése szerint Starosolszky Aranka nem megbízható ilyen veszélyes ügyekben – bajt hozhat mindnyájunkra. Ajánlotta, hogy szakítsa meg sürgősen ilyen irányú kapcsolatát vele. Békeffi fölháborodva tiltakozott, képtelennek tartotta ezt a nagyfokú bizalmatlanságot.»²⁶ Békeffinek 1942 nyarán már egészen más lehetett a véleménye Starosolszkyról, de addig még Cserépfalviékkal is nagyon sok minden történt.

A 2. vkf. osztály nagyban hozzájárult Davidson magyarországi hálózatának lebukásához, amelynek következtében az SOE teljes mértékben kivonta a hírszerzőt a magyar ügyekből, és a továbbiakban a jugoszláv, majd az olasz vonalon alkalmazta.²⁷

Magát a felderítő és elhárító ügynökséget Merkly Antal alezredes vezetésével hozták létre 1942-ben, az Isztambulból induló angol kémtevékenység semlegesítésére. Az 1943 őszéig fedőnéven, a Bajza utca 44. szám alatt működő szervezethez tartozott Bágyoni Ferenc szakértő, Németh Tibor százados, Szentkirályi Géza százados, Gedővári János hadnagy, Rózsa Tamás hadnagy, Halász Ferenc ellenőr, Simon Illés ellenőr, Maga Jenő segédellenőr és Knapik József gépkocsivezető.²⁸ És persze a hálózathoz tartozott a csinos ügynőknő, Starosolszky Aranka is.²⁹ Merkly legjobb ügynöke és bizalmi embere György András, más néven Grosz Andor kereskedő volt. A kereskedők mellett a 2. vkf. osztály az Isztambulban vendégszereplő színházi és cirkuszi társulatok, zenekarok tagjait, illetve énekesnőket, színésznőket és artistákat is igyekezett beszervezni.³⁰

Davidson félreállítására, kurírjainak lebukása, valamint a győri szabotázsperben érintett személyek (többek közt Békeffi László és dr. Marton Dezső) elítélése után az angolok majdnem egy évig, 1943 kora tavaszáig pihentették az isztambuli vonalat.

Egymással több szálon is összefüggésbe hozható a magyar kormány által 1943 tavaszán Isztambulban kezdeményezett béketapogatás a Bajza utcai 2. vkf. osztály felszámolásával, Aday János szofia és ankarai katonai attasé nyugállományba helyezésével, Bartalis Kálmán

²⁵ Uo. 255.

²⁶ Uo. 256.

²⁷ Pálóczi-Horváth is kénytelen elismerni a VKF 2 ez irányú munkáját, de elsősorban Davidsont teszi felelőssé a lebukásokkal kapcsolatban. Szerinte „ha valóban beszervezett hálózatról lett volna szó, akkor megszervezték volna a titkos érintkezés módjait is, a kapcsolattartás egész technikáját, és nem kellett volna titkos futárokkal kísérletezni”. ÁBTL 3. 1. 5. O-9244.

²⁸ ÁBTL 3. 1. 5. O-9244.

²⁹ Uo.

³⁰ Uo.

isztambuli katonai attasé felmentésével, majd ezt követően a helyükre Hatz Ottó kinevezésével (aki ankarai katonai attasé lett isztambuli székhellyel). A magyar kormány ezekkel az intézkedésekkel is igyekezett kedvezőbb körülményeket biztosítani a titkos tárgyalásokhoz, majd később a folyamatos információcseréhez. Az angolok is érzékelték a növekvő isztambuli magyar érdeklődést: ennek köszönhető Pálóczi-Horváth Isztambulba helyezése és magyar referenssé történő kinevezése.³¹

HATZ OTTÓ, A KETTŐS ÜGYNÖK

Hatz Ottó, Grosz Andor vagy Bágyoni Ferenc azonban nem csak a 2. vkf. osztállyal tartott szoros kapcsolatot.³² Hatz például Szófiába érkezése után azonnal megismerkedett Otto Wagnerral, fedőnevén Deliusszal, aki Harmadik Birodalom katonai hírszerző és elhárító szervezete, az Abwehr szófiái kirendeltségének vezetőjével volt, s akihez mindvégig szoros munkakapcsolat fűzte. Hatz csak 1948. február 7-én, a szovjetunióbeli kihallgatásai során vallotta be először, hogy az isztambuli magyar kereskedelmi attasén, a 2. vkf. osztálynak is dolgozó Csiki Ferencen keresztül már 1941-ben kapcsolatba kerül a Szövetségek hírszerző szerveivel. Hatz többször is vállalta, hogy a diplomáciai futárpostáján keresztül továbbít isztambuli lengyelektől kapott leveleket és pénzüsszegeket a budapesti lengyel bizottság címére. Az isztambuli lengyel konzulátusra címzett, Budapestről, Szapáry gróf által feladott borítékok között azonban talált egy gyanús küldeményt, amelyet nem továbbított, hanem további vizsgálat céljából Deliushoz juttatott. A zárt boríték mikrofilmre vett hírszerzési adatokat is tartalmazott: a lengyel hálózat tehát a lengyel menekültek segélyezése mellett az angolok számára is dolgozott. Deliusszal megbeszélték, hogy Hatz dezinformációs célból továbbra is kapcsolatot tart a lengyelekkel, de a jövőben mindenről tájékoztatni fogja őt. Delius ettől kezdve teljesen megbízott Hatzban, amely körülmény néhány évvel később Hatz szempontjából különösen fontossá vált.

Hatz ezt követően a 2. vkf. osztály mellett a mai CIA elődjének, az OSS-nek (Office of Strategic Services), az Abwehrnek és a különböző zsidó segélyszervezeteknek is dolgozó Grosz Andoron, majd az amerikaiaknak is dolgozó Kövess Lotháron, a Standard Oil Company tisztviselőjén keresztül 1943 őszén több alkalommal is találkozott az amerikaiakkal, köztük a MI6-et az OSS-re cserélő Alfred Schwarzcal, az isztambuli hálózat Dogwood fedőnevű vezetőjével. Dogwood ezt követően Jasmine fedőnév alatt Hatzot is beszervezte. Grosz fedőneve Trillium, Kövessé Jacaranda, Bágyonié Pink lett. A Hatzra nézve legveszélyesebb ügynök Laufer Frigyes volt, aki az amerikaiaknak Iris fedőnéven dolgozott, azonban ő volt az is, aki az Abwehr lefejezése és Richard Klatt Szófiából Budapestre költözése után, az isztambuli zsidó származású hálózat tagjai közül egyedülként az SS titkosszolgálat, a Sicherheitsdienst (SD) bizalmi embere is tudott maradni.

Hatz tehát kettős ügynökként körülvéve – közben ő maga is kettős ügynökké válva – igyekezett a magyar kormány és az amerikaiak között közvetíteni. Az amerikaiak a békekötéskor várható jóindulatukért cserébe a magyar kormánytól folyamatos tájékoztatást kértek a német gazdaság és a német hadigépezet aktuális helyzetéről, valamint partizánakciók

³¹ Ujzászy: i. m. 275.

³² Hatz Ottóról, Alfred Schwarzról, Otto Wagnerről és Richard Klattról lásd a Hatz szovjetunióbeli kihallgatási jegyzőkönyveit tartalmazó dossziét: ÁBTL 3. 2. 1. Bt-262/2, és az elsősorban amerikai levéltári anyagokat feldolgozó kötetet: Charles Fenyvesi: Három összeesküvés. Rundstedt tábornagy, Canaris tengernagy és a zsidó mérnök, aki megmenthette volna Európát. Európa Kiadó, Budapest, 2007.

szervezése mellett a magyar csapatoknak a keleti frontról való teljes kivonását is követelték. Hatz az amerikai feltételekről Budapesten beszámolt Kádár Gyulának, a 2. vkf osztály vezetőjének és Szombathelyi Ferenc vezérkari főnöknek. Hosszas mérlegelés után Kádár és Szombathelyi is a kapcsolatfelvétel mellett döntöttek. A Magyar Rádióban ez így rejtjelezték: „*Isztambulból jelentik, hogy az izmiri kiállításon a magyar pavilon a két ország közötti gazdasági kapcsolatok további jó ütemű fejlődéséről tanúskodik.*” Válaszul az amerikaiak ezt az előbbihez hasonlóan semmitmondónak tűnő üzenetet olvasták be: „*Török politikai körök azt várják, hogy a közeljövőben fontos katonapolitikai események fognak bekövetkezni.*” A megállapodás tehát az ismertetett feltételekkel az amerikaiak és a magyarok között 1943 decemberében ezúton megkötötték.

Hatz Ottót ezt követően, 1944 januárjában ankarai és isztambuli katonai attasénak nevezték ki. Hatz, hogy a titkos amerikai kapcsolatot a németekkel szentesítse, valamint saját személyét is biztosítsa – a kettős ügynökök miatt a közeljövőben bizonyosan bekövetkező lebukásra is gondolva –, veszélyes játékba kezdett: Kádár Gyulával 1944 januárjában, Münchenben Canarisnak, majd egyedül 1944 februárjában Deliusnak is felfedte az OSS-szel történt kapcsolatfelvételt. Az OSS-szel folytatott tárgyalások célját az információszerzésben jelölte meg, egyúttal gondosan elhallgatva ez ügyben a magyar kormánykörök érintettségét. Canaris a kapcsolatok megszakítását, míg Delius a kapcsolatok fenntartását javasolta az amerikaiakkal. Az isztambuli amerikaiakat – titkolva, hogy Canaris előtt saját maga leplezte le az amerikai kapcsolatait – pedig arról tájékoztatta, hogy az OSS-hez fűződő kapcsolata valamiféleképpen a német hírszerzés tudomására jutott, és minden bizonnyal figyelik őt. Tájékoztatta továbbá az amerikaiakat a magyar kormánynak arról a szándékáról, hogy a kapcsolatokat szeretné politikai szintre emelni, és mielőtt döntene és lépne, tudni szeretné, hogy mire számíthat a háborúból történő kilépése esetén. Dogwood azonban ezt meghallva a kapcsolat megszakításával, majd ezt követően Budapest bombázásával is fenyegetőzött.

Végül Dogwood újabb feladattal, két rádióadó Budapestre juttatásával bízta meg Hatzot, aki bár a feladatot elvállalta, nem teljesítette. Az egyik rádiót elrejtette, majd az amerikaiakat arról tájékoztatta, hogy az megsemmisült Szófia bombázásakor, a másik Budapestre szállításával pedig titkárát, Bágyoni Ferencet bízta meg. Budapesten Kádár Gyula arról informálta, hogy svájci és külügyminisztériumi kapcsolatokon keresztül végül döntés született egy amerikai ejtőernyős különítmény ledobásáról, amelyről Hatznak korábban nem volt tudomása. Isztambulban, már Magyarország német megszállását követően, 1944 áprilisában Dogwood azt állította Hatznak, hogy erről őt nem informálták. Ha ez valóban így történt, akkor a genfi OSS, így Allan Dulles nem tartotta fontosnak az isztambuli OSS tájékoztatását a *Sparrow Mission* fedőnevű tervezett akcióról. Hatzot ezt követően jelentés-tételre Budapestre rendelték.

A kettős játszma nagymestere azonban mielőtt Budapestre utazott volna, üzenetet hagyott Deliusnak, hogy a magyar fővárosba utazik az amerikaiaktól kapott rádióadót átadni a 2. vkf. osztálynak, majd Bécsben az Abwehr egyik ezredesét is tájékoztatta az amerikai rádióról. Hatz most is jól számított: Budapesten Kádár Gyula letartóztatásának a híre fogadta, és a Bágyoni által a rádióval együtt hozott levélből egyértelműen kiderült, hogy a németek jól ismerik az isztambuli amerikai hálózatot, és a rádióról is tudnak. Hatznak ezek után nem volt kétsége arról, hogy az ő letartóztatása is a küszöbön áll, ezért a Hadik laktanyában, egy német összekötő jelenlétében személyesen adta át a 2. vkf. osztályt képviselő Garzuly alezredesnek a rádiót és a levelet. Nem sokkal ezt követően, 1944. május elején a Gestapo valóban letartóztatta Hatzot (és a többieket is), de miután Delius igazolta Hatz sztoriját, már május végén szabadon engedték.

Hatz terve bevált, szabad volt. Hogy a németek gyanakvását teljes mértékben eloszlasa és elnyerje bizalmukat, június elején még egyszer Isztambulba utazott, ahol a németek tudomásával egy kitalált, a Bakonyban harcoló nem létező partizánegység számára kért utánpótlást. A már korábban említett és az angolok ügynökeként azonosított Váli Ferenc közvetítésével eljuttatott üzenetet az angolok komolyan vették, és a kért időpontban, illetve helyszínen felszerelést, fegyvereket és élelmiszereket dobtak le. Három ejtőernyős is érkezett a küldeménnyel, ezeket a németek már várták és azonnal letartóztatták. A németek ezt követően Hatz Ottót olyannyira a bizalmukba fogadták, hogy támogatták Csataj Lajos honvédelmi miniszter szárnysegédévé való kinevezését. Hatzot október 15. után hadtestparancsnokká nevezték ki, de nem sokkal később átszökött a szovjetekhez.³³

Hatz lélegzetelállító, és nem mellékesen sikeres játszmáit Kádár Gyula egyenesen zseniálisnak nevezte.³⁴

AZ ELSŐ FUTÁR: VISNOVITZ JENŐNÉ (ADÉL)

1942. január 18-án éjszaka lakásában letartóztatták Cserépfalvi Imrét, a Hadik laktanyába vitték, majd fizikai bántalmazások között³⁵ megkezdték a kihallgatását is. Elsősorban Pálcziról, Kovács Imréről, Bálint Györgyről, szociáldemokrata és kommunista kapcsolatairól kérdezték. Nem egészen két hét múlva hazaengedték, de nem hagyhatta el a várost, és mindennap jelentkeznie kellett a Hadikban.

Bálint Györgynek még január 19-én reggel egy ismeretlen nő átadott egy Isztambulból küldött csomagot. Bálint György azonnal beleolvasott a mikrofilmeket tartalmazó levélbe, majd szeretne volna megmutatni Cserépfalvinak, hogy megbeszéljék. Cserépfalvi helyett azonban csak a feleségével tudott beszélni, aki elmondta neki, hogy a férjét az éjszaka letartóztatták. Bálint a mikrofilmeket még aznap leadta a Hadik laktanyában lévő Defenzív Alosztályon. Ott röviden kihallgatták és szabadon engedték.

Cserépfalvi Imre hazatérése után néhány nappal a kiadóban találkozott Bálint Györggyel és Kovács Imrével. Megállapodtak abban, hogy a jövőben csak a legszükségesebb esetben találkoznak, és ha további provokáció történne, úgy azt haladéknélkül bejelentik a Defenzív Alosztályon.

Néhány hét múlva Bálint és Cserépfalvi idézést kaptak a Magyar Királyi Honvéd Vezérkar Főnökeinek Bíróságától. A megadott időben egy rögtönítélő bíróság ítélték Visnovitz Jenőné ügyében. Bálint, Cserépfalvi és Visnovitzné szembesítése eredménytelen maradt. Mint később kiderült, azért, mert Visnovitzné már a Déli pályaudvarra érkezésekor letartóztatták, így a csomagot nem adhatta át Cserépfalvinak. Bálint provokálása is sikertelen volt, mivel a mikrofilmeket a kézbesítést követően leadta a Hadikban.

Visnovitz Jenőné vallomásaiban beismerte, hogy 1941 végétől kezdve több ízben vállalt futárszolgálatot az angol titkosszolgálat megbízottjai számára. Legutóbb decemberben adtak át neki egy küldeményt, amelyet Temesvárra vitt egy fényképészhez, és kapott még egy csomagot, amelyet Budapesten, Cserépfalvi Imrének kellett átadnia. Az angol ügynökként is dolgozó fényképésszel együtt nagytón keresztül elolvasták a Budapestre címzett mik-

³³ A regénybe illő, sőt filmvászonra kívánczó történet elsősorban az ÁBTL 3. 2. 1. Bt-262. jelzetű dossziék, főként a szovjet fogság idején keletkezett kihallgatási jegyzőkönyvek, valamint Kádár Gyula visszaemlékezése alapján rekonstruálható: Kádár Gyula: A Ludovikától Sopronkőhidáig. I–II. Magvető Kiadó, Budapest, 1978.

³⁴ Kádár: i. m. II. 617.

³⁵ Cserépfalvi (1982): i. m. 261–265.

rofilmeket. Visnovitzné január 17-én lépte át a magyar–román határt, és 18-án, a reggeli órákban tartóztatták le telefonálás közben a Déli pályaudvaron.

A tárgyi bizonyítékot csak nagy nehezen találták meg a nyomozók: a Pálóczi levelét tartalmazó 14 mikrofilm egy rókaprém fejrészébe volt preparálva. Feltételezhető, hogy Grün Zsigmond bődíszműves volt a mikrofilm ügyes preparálója.

Visnovitz Jenőné kötél általi halálra, majd kegyelemből tizennyolc évi börtönbüntetésre ítélték.³⁶

A MÁSODIK FUTÁR: TOZAN SATVET LUTFI

1942. március 30-án megérkezett Cserépfalvihoz a második futár, Tozan Satvet Lutfi. E körülménynek köszönhetően Cserépfalvit, Bálint Györgyöt, majd Kovács Imrét letartóztatták, s először a hírhedt Hadik laktanyába, majd néhány nappal később a nem kevésbé rettegett Margit körúti katonai fogházba szállították.³⁷

A Magyar Királyi Honvéd Vezérkar Főnökének Bírósága 1942. április 30-i rendelkezése szerint Cserépfalvi Imre elsőrendű, Bálint György másodrendű és Kovács Imre harmadrendű vádlott „Budapesten, még közelebből ismeretlen időpontban az angol titkos szolgálatban álló Davidson Basil angol állampolgárral és Pálóczi Horváth György Magyarországról Egyiptomba emigrált hírlapíróval szövetkezve elhatározták, hogy Magyarországon a hitlerizmus és fasizmus ellen mozgalmat szerveznek és vezetnek, a belső ellenállást kiépítik a szövetségesek ellen, hogy Németország Magyarországot nyíltan megszállja és a tengely-hatalmak katonai érdekeinek veszélyeztetése céljából propagandát fejtenek ki, röpiratot terjesztenek, engedély nélkül hetilapot jelentetnek meg, rövid hullámú rádiókészülékkel az 1941. évi április hó elején Ankarába távozott Davidson Basil és Pálóczi Horváth Györgyöt a magyarországi politikai hangulatról és esetleges katonai hírekről értesítik. A tervük végrehajtása céljából 1941. június 30-ika után most nevezett társaikkal futárok útján érintkezést tartottak, Cserépfalvi Imre I. r. gyanúsított a tengely-hatalmak érdekeit veszélyeztető munkákat adott ki, irányította a szervezkedést, annak előmozdítása érdekében 1942 januárjában 100 000 pengőt vett át a földmunkások és iparimunkások megszervezésének a céljaira és ezt az összeget továbbította, Bálint György II. r. gyanúsított az ipari munkásság körében, míg Kovács Imre III. r. gyanúsított a földmunkások között szervezkedést indított, – vagyis háború idején – a magyar állam és a szövetségesek fegyveres erejének szándékosan hátrányt, illetőleg az ellenségnek szándékosan előnyt okoztak...”³⁸

E vádpontok alapján hűtlenség büntetnének gyanúja miatt nyomozó eljárást és egyúttal vizsgálati fogságot rendeltek el, ugyanis a bíróság szerint tartani lehetett a szökésüktől, a bizonyítékok megsemmisítésétől és a megkezdett bűncselekmények további folytatásától is.

A Magyar Királyi Honvéd Vezérkarfőnökség által a belügyminiszternek küldött hivatalos tájékoztatás szerint: „...a forradalmi belső szervezkedésnek már nemcsak a belső előkészítése folyt, hanem annak végrehajtása is megkezdődött, és adatok állnak rendelkezésre arra nézve, hogy a forradalmi előkészítő szervezkedés bizonyos társadalmi szervezetekben mint fedőszervekben kezdetét vette. Ebben az ügyben a külföldi szálak felderítését a V. K. F. 2. osztály tovább folytatja. A M. Kir. Honvéd Vezérkar Főnöke Ügyészének két helyettese a

³⁶ Cserépfalvi (1982): i. m. 261–268.

³⁷ Cserépfalvi Imre: Egy könyvkiadó feljegyzései, 1945–1963. Gondolat Kiadó, Budapest, 1989, 115–116.; Kovács Imre: Magyarország megszállása. Katalizátor Iroda, Budapest, 1990, 14–15.

³⁸ HL HM 1943. eln. 13. o. 33997. sz

szervezés magyarországi irányítóit, Cserépfalvi Imre könyvkereskedőt, Kovács Imre író és Bálint György hírlapírót vizsgálati fogságba helyezte. Mivel az osztálynak részben hatáskörén kívül esik forradalmi jellegű belső megmozdulások ellenőrzése, és különben is erre a célra megfelelő nyomozó szervek nincsen, kívánatos lenne, ha a belső szervezkedés ellenőrzése a csendőri és rendőri nyomozó szervek által lenne foganatosítható.”³⁹

Közben a Davidson-levelekben említett 100 ezer pengőt keresve a nyomozók átkutatták Cserépfalvi céges és magániratait is, azt igyekezvén bizonyítani, hogy a megjelent könyvek súlyos anyagi veszteséggel jártak, és a veszteségek kiegyenlítéséhez volt szükség a titkoszolgálati pénzekre. A nagy apparátussal végzett nyomozás a külföldi hatalom által küldött pénznek azonban sem a könyvkiadó könyvelésében, sem a családi iratok között nem akadt nyomára.⁴⁰

A Magyar Királyi Honvéd Vezérkar Főnökének Bírósága figyelembe vette azt is, hogy az első futár lebukott még a levelek átadása előtt, a második futár által kézbesített levelet pedig, ismételt provokációra gyanakodva, maga Cserépfalvi vitte be a Hadik laktanyába. Ráadásul Illyés Gyula és Zilahy Lajos írók is közbenjártak az érdekükben Szombathelyi Ferenc Honvéd Vezérkar főnökénél, így a háborús időkben könnyen halálbüntetéssel sújtható hűtlenség vádjá alól felmentették őket. Az állam és a társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására irányuló izgatás vádjával Szombathelyi Honvéd Vezérkar főnök az ügyészségre tette át az ügyet, „mert a rendelkezésre álló adatokból megállapíthatóan gyanúsítottak a terhükre róható cselekményeket még a háború idejére szóló büntetőjogi rendelkezések hatályba lépte előtt követték el”.⁴¹

Kovács Imre már augusztusban, Cserépfalvi és Bálint György csak szeptemberben szabadult a Margit körútról. Mindhárman egyébként „a nyomozó eljárás során történt kihallgatásuk alkalmával tagadták, hogy Pálóczi-Horváth Györgytől, vagy bárki mástól forradalmi szervezkedésre utasítást, vagy pénzt és egyéb támogatást kaptak volna. Védekezésük szerint Pálóczi-Horváth György a leveleket előzetes megbeszélés nélkül, tehát teljesen önkényesen küldözgette nekik... Arra adat, hogy nevezettek a szervezkedés érdekében Pálóczi-Horváth Györggyel az érintkezést felvették volna, még a szóban forgó levelekben sincsen”.⁴²

Az 1943. január 26-án született határozat értelmében tehát „ezek szerint – jóllehet nem kétséges az, hogy Pálóczi-Horváth György, még a háború kitérőse előtt Cserépfalvi Imrével és társaival kapcsolatban volt – arra nézve nem merült fel elegendő bizonyíték, hogy nevezettek Pálóczi-Horváth Györggyel vagy bárki más, az ellenség érdekében ténykedő személlyel a háború kitérőse után is kapcsolatban állva a magyar fegyveres erőnek hátrányt, az ellenségnek pedig előnyt okozó tevékenységet fejtettek volna ki”.⁴³

A hűtlenség vádját így nem tudták bizonyítani, de az ügyészség hamarosan az izgatás vádját sem találta megalapozottnak. 1943 áprilisában végül megszületett az ügyészségi

³⁹ Cserépfalvi (1982): i. m. 274.

⁴⁰ Uo. 280–281. és HL HM 1943. eln. 13. o. 33997. sz. dokumentumban megfogalmazott hivatalos vélemény szerint „az eddigi megállapítások során a hites könyvszakértő közrevonásával megtartott bírói szemle alatt a Cserépfalvi Kft. kereskedelmi könyveiből illegitím eredetű bevétel nem mutatható ki, s a vállalat kimutatott forgalma jelentékenyebb összegű többletbevételt nem is bír el. A vállalat üzleti eredménye minden évben kedvező volt”.

⁴¹ HL HM 1943. eln. 13. o. 33997. sz.

⁴² Uo.

⁴³ Uo.

felmentő ítélet is. Ez azonban Bálint Györgyön már nem segíthetett: még novemberben munkaszolgálatra hívták be, Ukrajnába vitték, ahol januárban meghalt.⁴⁴

A HARMADIK FUTÁR: MISKE-GERSTENBERGER JENŐNÉ (MARY)

A harmadik futár, Miske-Gerstenberger Jenőné május 2-án, a délutáni órákban telefonon felhívta Szakasits Árpádot a *Népszava* szerkesztőségében, s arról tájékoztatta, hogy számára fontos üzenetet hozott, és a levelet szeretné átadni neki a Belvárosi Kávéházban. Szakasits ezt elutasította, s javaslatára a szerkesztőségi kifizetőfiú kereste fel a kávéházban Miskénét, hogy bekísérje őt Szakasitshoz a szerkesztőségbe. Miskéné nem mutatkozott be, hanem átadta a levelet, és megkérdezte, hogy Szakasits mit válaszol a levél írójának.

Szakasits nagyon óvatos volt, beugratásra gyanakodott. Davidson írását nem ismer-te fel (vagy nem akarta felismerni), és a levél gyors átolvasása után sem kívánt választ adni. Miskéné, látva Szakasits zavarát, megnyugtatta őt, hogy diplomata útlevelemel utazik, Kertésznek és Barankovicsnak is hozott levelet, és a válaszát később is – dupla borítékban egy kőszegi címre, megadott névre és jelzéssel – elküldheti, ha mégis meggondolja magát, és válaszolni szeretne.

Miskéné távozása után Szakasits a levelet még egyszer elolvasta, majd az egész ügyet Büchler Józseffel, Mónus Illéssel, Peyer Károllyal és Kéthly Annával is megbeszélte. Végül úgy határoztak, hogy a levelet nem mutatják meg senkinek, feljelentést sem tesznek, de a levélre választ sem adnak, hanem zárt borítékban közjegyzői letétbe helyezik.

A Pálóczi-Horváth által fogalmazott és Davidson nevében továbbított levél létre egy a téma szempontjából látszólagos mellékkörülmény által derült fény. A Magyar Történelmi Emlékbizottság sikeres március 15-i demonstrációja után az illegális kommunista párt, köz-ve-títők által, szorosabb együttműködést ajánlott fel a szociáldemokratáknak. Szakasitsnak – a két párt összehangolt politikálásának és az egységfront létrehozásának javaslatával – átadtak egy memorandumot. A letartóztatott kommunista közvetítők a tárgyalások és a memorandum átadását is beismerték, így Szakasits Árpádot (majd Büchler Józsefet és Mónus Illést) is a Hadik laktanyába vitték. Kéthly Annát és Peyer Károlyt országgyűlési képviselő-ként mentelmi joguk védte. Szakasits is beismerte a kommunistákkal történt tárgyalásokat és a memorandum átvételét, így a nyomozók a *Népszava* szerkesztőségében átvizsgálták Szakasits íróasztalát és iratait. Itt a memorandumot nem, viszont a közjegyzői elismervényt megtalálták. A közjegyzői irodában a zárt borítékban elhelyezett Davidson-levelet a nyomozók lefoglalták, majd a Hadikban Szakasits jelenlétében felbontották és elolvasták.

A levélben Davidson hivatkozik Szakasitscsal való régi barátságára, a jövő pártjának nevezi a Szociáldemokrata Pártot, amelynek nagy szerepe lesz a háború utáni újjáépítésben, valamint – az SOE-ban megszokott módon – szabotázsakciók végrehajtását javasolja és kéri a szocdem vezetőktől.

Szakasits és társai felsőbb utasításra hamarosan elhagyhatták a Hadik laktanyát.⁴⁵ Nem így Miskéné. A *8 Órai Újság* szerkesztője, Bethlen András a neki címzett levelet a kézbesítés után átadta Sombor-Schweinitzer Józsefnek, a Budapesti Rendőr Főkapitányság Politikai Osztálya vezetőjének. Így a vesztére Starosolszky Arankával is összeismerkedő Miskénét letartóztatták,⁴⁶ és 1942. június 15-én az 1930. évi III. törvénycikk értelmében hűtlenség

⁴⁴ Cserépfalvi (1982): i. m. 286.

⁴⁵ ÁBTL 3. 2. 4. K-139.

⁴⁶ Ujzászky: i. m. 550.

büntették elkövetése miatt halálra ítélték. Az ítéletet kegyelemből életfogytiglani börtönbüntetésre változtatták, majd nem sokkal később Miskénét „kicsérélték” egy magyaroknak dolgozó ügynökre, és Isztambulban átadták az angoloknak.⁴⁷

Miske-Gerstenberger Jenőnek el kellett válnia angol származású feleségétől, hogy megtarthassa miniszteriumi állását. Miskéné 1946-ban visszatért Magyarországra, de annak híre, hogy férje újra megnősült, teljesen lebetegítette. 1947-ben az oroszok a Szovjetunióba internálták, ahonnan csak 1955-ben térhetett haza. Miske Jenő új házassága ellenére visszavárta első feleségét, így amikor megtudta, hogy az oroszok letartóztatták és deportálták a nőt, 1947-ben öngyilkosságot követett el. Miskéné 1955-ben történt hazatérése után Kőszegen telepedett le, de már 1956 tavaszán kivándorló útlevelemmel Londonba távozott, és ott a brit külügyminisztérium, a Foreign Office orosz osztályán helyezkedett el.⁴⁸

A GYŐRI SZABOTÁZSPER

1942 tavaszán azonban nem csupán Cserépfalvi Imre és Szakasits Árpád ügye adott munkát a 2. vkf. osztály nyomozóinak, hanem egy sokkal kiterjedtebb és veszélyesebbnek tűnő ügy, a győri Magyar Waggon- és Gépgyár ellen tervezett szabotázsakció.⁴⁹

Az 1942. április 10-én, dr. Dominich Vilmos százados, hadbíró vezetésével hűtlenség büntette ügyében lefolytatott tárgyaláson Nadas Ernő elsőrendű vádlott a következőket ismerte be: 1940 májusában megismerkedett Kóczián Miroslávval, aki a német felvonulási vonalról való információk begyűjtésével bízta meg. Nadas beszervezett további négy személyt: Singer Imrét, Szántó Györgyöt, Lengyel Sándort és Neubauer Györgyöt, majd a tőlük kapott híreket továbbította Kócziánnak. 1941-ben Kóczián bemutatta neki Howe angol újságíró, aki budapesti lakásán robbanóanyagot adott át neki. Nadas Győrbe hazatérve utasította házvezetőnőjét, Piesz Irmát (II. rendű vádlott), hogy a robbanóanyaggal teli táskát rejtse el a lakásban. Nadas szintén Howe lakásán találkozott először Davidsonnal, majd a Gresham Kávéházban is összefutottak, de általában dr. Marton Dezső (III. rendű vádlott), a Gresham-palotában működő Pódium Kabaré titkára vállalta Győr és Budapest között a futárszolgálatot. Végül Nadas Ernő a letartóztatása napján átadta a robbanóanyagot Olajos Istvánnak, a győri szociáldemokrata vasmunkások elnökének.

Dr. Marton Dezső vallomásában a következő áll. Békeffi László konferanszié mutatta be neki 1940-ben az angol követségen dolgozó Redward sajtófőnököt és Davidsont. Marton feladata volt, hogy minden második csütörtökön a Davidsontól kapott levelekkel utazzon le Nádashoz, és a választ is hozza el tőle. Egy alkalommal egy csomagot is átvett Davidsontól, amelyben a vasúti kocsik csapágyainak tönkretételéhez alkalmas anyag volt. Békeffi arra kérte Martont, hogy Starosolszky Aranka számára szerezzen beutazó vízumot a török

⁴⁷ ÁBTL 3. 2. 4. K-139.

⁴⁸ ÁBTL 3. 2. 4. K-139.

⁴⁹ Ujszászy emlékezete szerint 1941 végén vagy 1942 elején létrejött egy német–magyar megállapodás, amely a csepel–horthlyigeti repülőgépgyár német háborús célokot szolgáló Me–109, Me–110 és Ju típusok előállítására vonatkozott. Szintén a németek rendelkezésére bocsátották a Magyar Optikai Műveket (MOM, Csörsz utca), a Magyar Finommechanikai Műveket (GAMMA, Fehérvári út), a Magyar Fegyvergyárat (FÉG, Soroksári út), a győri Magyar Waggon- és Gépgyárat, a diósgyőri Magyar Állami Vas-, Acél- és Gépgyárat (MÁVAG), a lispei olajkutakat vagy az almásfüzitői olajfinomítót. Ezekben az üzemekben állandó német anyagátvevő bizottságok is működtek, az ipari kémelhárításban pedig közreműködtek a bécsi német Abwehrstelle emberei is. Ujszászy: i. m. 240.; Molnár Ernő: Az 1942-es győri vagongyári szabotázsakció és Nadas Ernő szerepe. Műhely, 1981/4., 70–80.

követségen. Egy másik alkalommal Békeffit és Starosolszkyt a Gresham Kávéházban látta beszélgetni, és hallotta, hogy Sztankovits Viktorról folyik a szó.

A tárgyalás minden bizonnyal legemlékezetesebb momentuma Marton és Békeffi (IV. rendű vádlott) szembesítése volt. A szemmel láthatóan megtört Marton Dominich hadbíró ismételt kérdéseire többször is úgy felelt, hogy Békeffinek tudomása volt az ő győri útjairól, míg Békeffi mindvégig tagadta ezt. Marton végül ártatlannak vallotta Békeffit. Békeffi a tárgyaláson mindössze annyit ismert el, hogy ismeri és törökországi útjára pénzt adott Starosolszky Arankának, valamint, hogy Davidsonnal újságírói minőségében többször is találkozott, aki időről-időre – így utoljára 1941. április első napjaiban is – felajánlott neki egy londoni, majd egy kairói szpíkerei állást, amelyet ő minden esetben visszautasított.

Tozan Lutfi (V. rendű vádlott) és a tanúként meghallgatott Cserépfalvi Imre vallomása erejéig itt visszatérünk a korábban már tárgyalt 100 ezer pengő ügyére. Tozan beismerte, hogy Törökországból cigarettásdobozban szállított leveleket, és azt is, hogy pénzt kellett volna átadnia Cserépfalvinak, de tagadta, hogy az átadásnál bármiféle jelszót használt volna.

Cserépfalvi Imre tanúvallomásában előadta, hogy Tozan a betanult jelszó elmondása után a részére pénzt és leveleket szeretett volna átadni, de ő ezt nem vette át tőle, ezt követően pedig azonnal jelentette az ügyet a Hadik-laktanyában.

A 2. vkf. osztály nyomozója, Garzuly József tanúvallomásában részletesen ismertette a Cserépfalvi-ügy hátterét, Redward, Davidson, Pálóczy-Horváth és Sztankovits szerepét, valamint az 1942. januári és márciusi események nyomozati hátterét, miszerint a magyar hatóságoknak mindkét esetben pontos információik voltak a futárok érkezéséről.

Olajos István, a Nadas Ernőt feljelentő vagongyári munkás tanúvallomásában elmondta, hogy Nádassal a győri szocdem párt szakszervezeti helyiségében többször is találkozott és beszélgettek. Nadas az egyik beszélgetés alkalmával ceruza nagyságú robbanóanyagot mutatott Olajosnak, és azt kérte tőle, hogy a vagongyárban valamit robbantson fel. Olajos – művezetője, Csiffári Mátyás tanácsára, amelyet a művezető tanúvallomása is megerősített – az esetet telefonon azonnal jelentette a Győri Rendőrkapitányságon. Az 1945 után keletkezett iratok tanúsága szerint a győri szociáldemokraták ez ügyben eligazítást kértek az országos központtól, ahol a szabotázs bejelentését javasolták a győri elvtársaknak. Olajost mindenesetre a rendőrségen kioktatták, hogy látszólag vállalja el a vagongyár transzformátorházának felrobbantását és a robbanóanyagot vegye át Nádastól. Miután ez megtörtént, a két robbanóanyagot, egy gyújtózsínort és két gyutacsot leadta a rendőrkapitányságon, amelyet az ügyben eljáró győri rendőrnyomozó vallomása is alátámasztott. Ezek után Nádast letartóztatták.

A tárgyaláson a vádlottakat először kihallgató nyomozók mellett az orvos szakértőt, a katonai szakértőt és a robbantási szakértőt is meghallgatták. Az orvos szakértő szakvéleményében megállapította, hogy a vádlottak sem cselekményük elkövetésekor, sem jelenleg nem szenvedtek, illetve szenvednek elmebetegségben vagy beszámítást kizáró más betegségben. A katonai szakértő kifejtette: a vádlottak által tervezett szabotázs sikeres végrehajtása komoly károkat okozott volna a magyar államnak mint hadviselő félnek. A robbantási szakértő pedig megerősítette: a lefoglalt robbanóanyag megvizsgálása azt bizonyította, hogy tényleges használat esetén az üzemben valóban nehezen helyrehozható károkat okozott volna.

Míg a vád képviselője ezek után a vádlottak bűnösségét hangsúlyozta, addig a vádlottak képviselői enyhe büntetést és a legmagasabb kegyelem gyakorlását kérték. Egyedül Békeffi ügyvédje kérte a konferanszié vád alól való felmentését, és védencének szabadlábra helyezését.

A tárgyalás a következő nap, április 11-én délelőtt az ítélet kihirdetésével és indoklásával véget is ért.⁵⁰ Nádas Ernőt, Marton Dezsőt, Piesz Irmát és Tozan Lutfit kötél általi halálra ítélték, majd kegyelemből Marton büntetését életfogytiglani, Piesz Irma büntetését 12 évi, Tozan Lutfi büntetését 15 évi szabadságvesztésre mérsékeltek.

Nádas Ernőn még aznap végrehajtották a halálos ítéletet. Továbbá úgy határoztak, hogy a letartóztatásban lévő többi vádlott, így Szántó, Singer, Lengyel és Neubauer mellett Békeffi ügyét is egy későbbi időpontban, más bíróság tárgyalja majd.

A BÉKEFFI-PER

Néhány hónappal később, július 31-én Békeffi Lászlót újra honvédtörvényszék elé állították. Andorka Rudolf katonai attasé naplójának tanúsága szerint a budapesti ellenzéki szalonokban is élénk figyelemmel követték a Békeffi-ügyet; a naplóban több bejegyzés is foglalkozik Békeffivel.⁵¹ A per másik vádlottja Starosolszky Aranka volt. A fedésben újságíróként, valójában a 2. vkf. osztály ügynökeként az isztambuli vonalon dolgozó Starosolszky „beismerte”, hogy őt Békeffi küldte titkos üzenetekkel Davidsonhoz Törökországba. Békeffi elismerte, hogy több esetben is találkozott már Starosolszkyval, de a nő először színdarabja elhelyezésének ügyében járt nála, majd később pénzt kért tőle törökországi útjára.

A szembesítés is eredménytelen maradt: Békeffi végig tagadta, hogy bármiféle titkos üzenet továbbításával bízta volna meg Starosolszkyt. A bíróság végül Békeffi Lászlót 12 évi, Starosolszky Arankát 2 évi fegyházbüntetésre ítélte. Starosolszky büntetését azonnal egy évre mérsékeltek, majd néhány héttel a tárgyalás után szabadlábra helyezték.⁵²

Békeffi a Margit körúti fogházban, a váci fegyházban, a szegedi Csillagbörtönben, a budapesti 10. és a 11. Helyőrségi Kórházban, majd újra a Margit körúton, Komáromban, végül Dachauban raboskodott.⁵³

Cserépfalvi visszaemlékezése szerint Békeffi a Margit körúton is különleges bánásmódban részesült: amíg a többiek éheztek, addig neki állítólag válogatott finomságokat szolgáltak fel: „...1942 június havában a Margit körúti fogházban Békeffi a szemben lévő cellában szomszédom volt. Igen hangosan és kihívóan viselkedett. Minden reggel bement a fegyházőrnek, hogy milyen ételeket és italokat kíván a nap folyamán behozatni a cellájába [...] Azt terjesztették róla, hogy a legmagasabb szintről, Horthy utasítására részesül kivételezésben.”⁵⁴

A kivételes bánásmódot és a Békeffivel szembeni ÁVH-s anyaggyűjtést egyaránt megerősíti Horváth János, a Magyar Kommunista Párt Baranya megyei Bizottsága titkárhelyettesének feljelentő levele, amelyet Péter Gábornak címzett 1947. január 20-án: „Kedves Péter Elvtárs! A Békeffi ügyére vonatkozólag annyit szeretnék megemlíteni, hogy az én véleményem szerint Békeffi sohasem volt Horthy-ellenes és Horthy is támogatta őt. Én 1942 júniusában voltam a Margit körúti fegyházban, akkor volt Békeffi is ott bezárva. Békeffi magánzárkát kapott

⁵⁰ ÁBTL 3. 1. 6. P-2507, ÁBTL 3. 1. 6. P-178, ÁBTL 3. 2. 5. O-8-028, ÁBTL 3. 1. 5. O-9244.

⁵¹ Lőrincz Zsuzsa (összeáll., jegyz.): A madridi követségtől Mauthausenig – Andorka Rudolf naplója. Kossuth Kiadó, Budapest, 1978, 225., 226., 229., 230.: 1942. III. 18., 1942. III. 22., 1942. III. 31., 1942. IV. 11. dátumú bejegyzések.

⁵² Lévai Jenő: A margitkörúti vészbírák... Vádirat Babós József, Dominich Vilmos és hadbíró-pribékjeik ellen. Részletek a különböző ellenállási mozgalmakból. Légrády Testvérek, Budapest, 1945, 39–55.

⁵³ Békeffi Lászlóval kapcsolatos iratok: HL Pgy/M/431.

⁵⁴ Cserépfalvi (1982): i. m. 256.

(: ami nagy kitüntetés volt, helyszűke miatt :) és egész éjjel égett a villany nála, továbbá írógépet is kapott a zárkába, amin rendkívül sokat dolgozott. Zárkájának ablaka velünk szemben volt. El volt terjedve a fegyházban az a hír, hogy Békeffi csak azért van bent, hogy kifelé rendbe legyenek a dolgok, és ha kijön, »megbízható« provokátor legyen. Csak azért írtam meg ezeket a dolgokat, hogyha szükségetek van rá, használjátok fel. Elvtársi üdvözléssel: Horváth János megyei biz. titkár h.»⁵⁵

Békeffit „jól felhasználhatónak” gondolták a Magyar Közösség ellen irányuló perben is.⁵⁶ A konferenciáé a sajtóhadjárata hatására végül úgy döntött, hogy nem tér vissza Magyarországra, mivel pontosan tudta, hogy mi várna rá. Svájcban telepedett le, s bár 1954-ben megkapta az amerikai állampolgárságot, egészen 1962-es haláláig ott is maradt.⁵⁷ Békeffi gondolatai örök érvényűvé lettek: „Semmiféle színű diktatúra nem tűri a gúnyt, a viccet, a tréfát – egyszóval az igazságot.”⁵⁸

FELHASZNÁLT IRODALOM

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára iratanyagai.

Beevor, John Grosvenor: *SOE Recollections and Reflections, 1940–1945*. Bodley Head, London, 1981.

Békeffi László: *A száműzött Podium*. Continental Book Shop, Toronto, 1955.

Borhi László: *Nagyhatalmi érdekek hálójában. Az Egyesült Államok és Magyarország kapcsolata a második világháborútól a rendszerváltásig*. MTA BTK TTI – Osiris Kiadó, Budapest, 2015.

Cserépfalvi Imre: *Egy könyvkiadó feljegyzései*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1982.

Cserépfalvi Imre: *Egy könyvkiadó feljegyzései, 1945–1963*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1989.

Deák István: *Európa próbatétele. Együttműködés, ellenállás és megtorlás a második világháború alatt*. Argumentum Kiadó, Budapest, 2015.

Fenyvesi, Charles: *Három összeesküvés. Rundstedt tábornagy, Canaris tengernagy és a zsidó mérnök, aki megmenthette volna Európát*. Európa Kiadó, Budapest, 2007.

Foot, Michael Richard Daniel: *SOE: The Special Operations Executive 1940–1946*. Random House, London, 1999.

Haraszti György (szerk.): *Vallomások a holtak házából. Ujszászy István vezérőrnagynak, a 2. vkf. osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései*. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Budapest, 2007.

Ignotus Pál: *Az angol titkos hírszerző szolgálatról*. Hadtörténelmi Levéltár, Tanulmánygyűjtemény 3332.

Juhász Gyula: *Magyarország nemzetközi helyzete és a magyar szellemi élet, 1938–1944*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987.

Kádár Gyula: *A Ludovikától Sopronkőhidáig*. I–II. Magvető Kiadó, Budapest, 1978.

Kovács Imre: *Magyarország megszállása*. Katalizátor Iroda, Budapest, 1990.

Lévai Jenő: *A margitkörtúti vészbírák... Vádirat Babós József, Dominich Vilmos és hadbíró-pribékjeik ellen. Részletek a különböző ellenállási mozgalmakból*. Légrády Testvérek, Budapest, 1945.

Levél Isztambulból. Pálóczi Horváth György levele a magyar ellenálláshoz. Kritika, 1980/12.

⁵⁵ ÁBTL 3. 1. 9. V-2000/40.

⁵⁶ Köztársaság-ellenes összeesküvést lepleztek le. Szabadság, 1947. január 1. Békeffi László svájci szerepét tisztázzák. Szabadság, 1947. január 17. Békeffi László kalandos pályafutása. Szabadság, 1947. január 19.

⁵⁷ Békeffi László: *A száműzött Podium*. Continental Book Shop, Toronto, 1955, 12.

⁵⁸ Békeffi: i. m. 11.

- Lőrincz Zsuzsa (összeáll., jegyz.): *A madridi követségtől Mauthausenig – Andorka Rudolf naplója.* Kossuth Kiadó, Budapest, 1978.
- Macartney, Carlile Aylmer: *Október tizenötödike. A modern Magyarország története, 1929–1945.* I–II. Gede, Budapest, 2006.
- Mackenzie, William James Millar: *The Secret History of SOE: Special Operations Executive, 1940–1945.* St. Ermin's Press, London, 2000.
- Markos György: *Vándorló fegyház.* Magvető Kiadó, Budapest, 1971.
- Molnár Ernő: *Az 1942-es győri vagongyári szabotázsakció és Nádas Ernő szerepe.* Műhely, 1981/4.
- Shelton, Francis: *Különleges küldetésem. Ügynök csellóval a II. világháborúban.* Scolar Kiadó, Budapest, 2010.
- Szakály Sándor: *A 2. vkf. osztály. Tanulmányok a magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás történetéből, 1918–1945.* Magyar Napló–Veritas, Budapest, 2015.
- Szent-Iványi Domokos emlékirata. Magyar Országos Levéltár, K 63, 473, 75/a.
- Zeidler Miklós: *A Magyar Revíziós Liga.* Századok, 1997/2.